

Den andre krigen

Kjell Fjørtoft:
«På feil side».
Gyldendal.

Svein Blindheim anmelder her Kjell Fjørtofts bok nr. 3 i serien om siste krig, «Den andre siden». Blindheim er født i 1916, er historiker og tidligere major, utdannet ved befalsskole og Hærens krigsskole og stabsskole, cand. philol. fra Oslo Universitet. I Kompani Linge fra slutten av 1941, aktiv tjeneste i Norge fra april 1943. Han har blant annet Krigskorset med sverd, og fikk etter søknad avskjed i nåde i 1966. Ble i 1978 dømt for å ha offentliggjort opplysninger om norsk etterretning i Finland på 1950-tallet.

Av Svein Blindheim

Historien vi er blitt flasket opp på siden 1940, stemmer ikke med virkeligheten, noe Kjell Fjørtoft (KF) trekker fram klare eksempler på i denne tredje boka om krigens Norge. For det første ble den såkalte Elverum-fullmakten aldri vedtatt av Stortinget, hvorfor lover og forordninger utstedt av Nygaardsvold-regjeringen i London verken er lovlige, eller bindende for staten Norge. Selve bærebjelken i rettssammenheng mangler. I noe som må være pånådd vitner Nygaardsvold, Koht og Ljungberg i 1947, i en kritisk fase av landssvikoppgjøret (i saken mot kirke- og undervisningsministeren i okkupasjonstiden, (Skancke), at de aldri har sett noen kapitulasjonsavtale mellom Norge og Tyskland — underforstått at Norge var fortsatt krigførende og hadde en fiende, og at tiltalte Skancke har gått fiendens ærend. Forsvareren, en h.r. advokat og dr. juris, viser imidlertid retten en kopi av kapitulasjonsavtalen av 10. juni 1940 (mottatt i UD i London 7. august), med de tre vitners påtegning (ved signatur) om at de har sett kapitulasjonsdokumentet. Dette innebærer at Norge ikke er krigførende etter 10. juni, at landet ikke har en fiende, og at tiltalte Skancke ikke har gått i tjeneste hos landets fiende. Kapitulasjonsdokumentet får ingen innvirkning for sakens utfall, tiltalte får sin dødsdom og blir skutt. Vi har ennå til gode å oppleve at vårt utmerkede fedreland kryper til korset og over rettferdighet til sine politisk dømte, slik vi ofte ser eksempler på i totalitære stater vi ikke liker å sammenlikne oss med.

Det er faretruende for rettssammenheng når svarte sider i historien aldri tas opp til ny granskning — og revisjon. I den sammenheng er vi kommet lite langt i vår norske glasnost. I beste fall har de rett som hevder at seierherren skriver historien.

Norge kapitulerte ikke ble det hevdet etterpå, da vi var på parti

Britiske krigsfanger fotografert på Dovre høsten 1940. (Illustrasjon fra boka).

med seierherrene. Men da krigen i Norge sluttet sommeren 1940, sendte svenskene hjem de nesten 5.000 internerte norske soldatene i Sverige, noe London-regjeringen ikke hadde noen innvendinger mot. Men hvorfor så den ikke nei, at det stred mot folkeretten å sende oss hjem dersom det var så at Norge ikke hadde kapitulert, men fortsatt skulle slåss aktivt? Hva skulle forresten Nygaardsvold-regjeringen delta aktivt med? Ikke handelsflåten vel, høyst tvilsomt (jfr. nøytralitetslovverket) bortchartret til britene. Handelsflåten som ikke tilhører landets krigsmakt.

Under lesingen av «På feil side» må vi ha KFs forrige bøker «Mot stupet» og «Ulvetiden» i erindringen, de tre beskriver nemlig delvis de samme begivenheter, med de samme aktører i rollene. KF tar med ALT, går i bredden og dybden, slik at det iblant er vanskelig å avgjøre hva som er viktig og mindre viktig. Hensikten er legitim, men detaljrikdom og dybdepløyning må da ikke bli så overveldende, og spredt, at leseren iblant ikke ser hva som er årsak, hva virkning (omstokking av enkelte kapitler etter A. J. P. Taylors krav «Hva hendte deretter?» ville hjelpe).

KF slår fast at (1) regjeringen Nygaardsvold hadde ingen umiddelbare planer om fortsatt krig... da den flyktet til England». Han påviser videre (2) at noen Elverum-fullmakt ikke eksisterer, fordi Hambros forslag til fullmakt aldri ble stemt over og vedtatt av Stortinget («det eksisterer ikke nokon Elverum-fullmakt», slik Koht sa det i samtale (på lyd-bånd) med en nevø), at (3) kapitulasjonsavtalen innebærer at London-regjeringen ikke var krigførende («krigen er slutt», som Nygaardsvold telegraferte til det svenske UD 5. juli 1940), og ikke kunne forplikte Norge statsrettslig.

Fem år senere satte Londonregjeringen og dens samarbeidspartnere i Norge i gang landssvikoppgjøret, som om Elverum-fullmakten var vedtatt og landssviklovene følgelig lovlige, som om Norge fortsatt var krigførende etter kapitulasjonen sommeren 1940. At så skjedde i det politiske klima som rådde, må vi akseptere, sies det. Men at revisjon fortsatt ikke er diskusjonstema, er skremlende. Noen

lov om rehabilitering, slik vi opplever så mange steder, kan ikke de som havnet på feil side vente i Norge. Norge gjør, som kjent, ingen feil.

Av andre tema KF drøfter, og som heller ikke er ukjente, nevnes (4) at Paal Berg førte høyesterett og stortinget bak lyset sommeren 1940, og (5) at det var sterke krefter i Norge, i tillegg til NS, som ønsket å kvitte seg med Kongen og Nygaardsvold-regjeringen. Det var ikke disse ikke-NS aktørenes fortjeneste at det ikke gikk slik de la opp til. «Æren» for det tilkommer ene og alene Hitler som beordret Terboven til å bryte forhandlingene og oppnevne et kommissarisk styre.

Et tema KF behandler grundig er Otto Ruges hemmelige ordre etter kapitulasjonen om fortsatt militært nærvær i Øst-Finnmark av to infanteribataljoner og ett motorisert batteri, og major — og sterk pådriver i samarbeidet med tyskerne, Lindbäck-Larsens energiske agering for å få tysk aksept av prosjektet. Lindbäck-Larsen var familier med nordområdene, som general Fleischers stabssjef siden 1936, før det som Norges eneste militærattasjé i Finland, sideakkreditert Estland og Letland, med blikket vendt østover mot Norges evige fiende. Både Lindbäck-Larsen og generalen befant seg i Øst-Finnmark 9. april, som også hadde hatt besøk av Ruge nylig på en lengre inspeksjonsreise.

Anmelderen finner det aktuelt å stille spørsmålet om hvor ansvar for den katastrofale overflytningen og overfokuseringen mot feil fiende vinteren 1940 ligger. Brigaden i Øst-Finnmark sto fortsatt på plass med fingeren på avtrekkeren (i motsetning til i resten av landet, som ikke kunne skyte ved krenkelsler), selv om Vinterkrigen i Finland hadde vært slutt siden 12. mars. Dette er et spørsmål som det har vært særdeles taust om. Trolig var det mer hos regjeringen bolsjevikspøkelset romsterte enn i generalstaben. General Laake var nemlig lite begeistret for den militære utnyttningen i Sør-Norge, ville styrke nøytralitetsstyrken her, men regjeringen sa nei.

Ruge hadde sideinteresser med grensestyrkene i Øst-Finnmark. I instruksjonen til Lindbäck-Larsen heter det således at «grensepolit-avdelingene skal utnyttes som et

utdannelsessentrum for norske offiserer. Det skal sørges for at de omfatter alle grener av hæren, også flyvåpen». Ifølge et notat fra Lindbäck-Larsen dreide det seg om tiltak så langt inn i fremtiden som 1942.

Anmelderen må uvilkårlig tenke på Tysklands Reichswehr etter Versaillesfreden, som også utgjorde en befalskjerne for landets fremtidige hær. Stort sett har det vært stilt omkring Ruges plan og initiativ i Øst-Finnmark. Saken var hemmeligstemplet, skulle forbli det, til Sverre Hartmann begynte å skrive om den i ukebladet «Aktuell» i 1970. Da aksjonerte riksadvokaten. «Aktuell» ble snart nedlagt. KF har brukt Hartmanns arkiv under arbeidet med «På feil side». Jo mer vi leser om Norges krig, med forspill og etterspill, jo klarere ser vi at det fortsatt ligger viktige spørsmål av vår nære historie og venter på oppklaring. Sikkert er det at historien om Norges krig på langt nær er ferdigskrevet, om forlagene aldri så mye reklamerer med at nå, dvs. at bok så og så er den endelige/definitive bok om 1940 og okkupasjonen.

Det er vel ellers et faktum at dagens nordmenn og kvinner flest høyakter fedrelandet som tok opp krigen mot alle odds, som det heter. Uvilkårlig går takken til nasjonalhelligdommen som Haakon VII, han som sa nei — men som Koht sa for ham — til et klenodium som Harbro, Elverum-fullmaktens far, til Otto Ruge, han som tok kampen opp, etter at en tafatt generalstab, slik regjeringen fremstiller det, ville gi opp, til de tusener frivillige som strømmet til fanene, og som holdt ut lenger enn selveste Frankrike. Men, som vi oppdager etter hvert — om vi slipper til, for både offiserer fra 1940, og regjeringen er fremragende når det gjelder å dekke sine spor. Kanskje ikke minst regjeringen — er det fremdeles mye vi ikke vet. For så vidt er spørsmålet åpent om det virkelig er vår sanne, nære forhistorie vi er og dyrker, slik den er tegnet etter en svart-hvitt oppskrift. Virkeligheten, dvs. den historiske sannhet, er sannelig annerledes på mange måter. Snarere er det vel en imaginær fortid vi skamroser, et folkeeventyr à la Peer Gynt, etablert på beina av nok så ensrettede medier siden 1940.